

ДЕРЖАВНІ ЗАХОДИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ПОШИРЕННЮ ПАНДЕМІЧНИХ ІНФЕКЦІЙНИХ ЗАХВОРЮВАНЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Анотація: У статті визначені поняття “епідемія” та “пандемія”, охарактеризовані найпоширеніші пандемічні інфекційні захворювання, визначено причини їх виникнення та поширення. Зазначено, що запобігання цим захворюванням та збереження здоров'я нації є ключовими факторами забезпечення національної безпеки країни. Запропоновано державні заходи щодо протидії поширенню цих захворювань.

Аннотация: В статье определены понятия “эпидемия” и “пандемия”, охарактеризованы самые распространенные пандемические инфекционные заболевания, определены причины их возникновения и распространения. Отмечено, что предотвращение этих заболеваний и сохранение здоровья нации является ключевыми факторами обеспечения национальной безопасности страны. Предложено государственные меры по противодействию распространению этих заболеваний.

Summary: In the article the categories “epidemics” and “pandemics” have been given, the most widely spread infection diseases have been characterized, the reasons of their appearing and widening have been given. It has been mentioned that prevention of these diseases and saving of the nation's health are the key factors to provide the national safety of the country. The state actions to escape the widening of these diseases have been worked out.

Вступ. На теперішній час зрозуміло, що розвинене суспільство неможливо побудувати, якщо перманентно не дбати про здоров'я нації. Збереження здоров'я нації є стратегічним завданням державного управління, складовою національної безпеки країни. З іншого боку, в умовах зростаючих глобалізаційних процесів, прискорення пересування населення світу досить важким завданням є запобігти поширенню небезпечних інфекційних пандемічних захворювань в межах країни.

З огляду на вищезазначене, вважаємо за актуальне теоретично обґрунтувати державні заходи щодо протидії поширенню інфекційних захворювань, їх роль у забезпеченні національної безпеки.

Постановка завдання. Мета даної статті – визначити державні заходи щодо протидії поширенню пандемічних інфекційних захворювань для забезпечення національної безпеки. Для досягнення мети передбачено:

- визначити поняття “епідемія”, “пандемія”, в загальних рисах охарактеризувати найпоширеніші пандемічні захворювання, причини їх виникнення та поширення;
- запропонувати державні заходи щодо протидії поширенню інфекційних пандемічних захворювань для забезпечення національної безпеки країни.

Результати. Сучасний етап розвитку характеризується тим, що світове господарство все більше перетворюється на єдине ціле, в якому постійно діють різноманітні процеси. Це є об'єктивним явищем, яке носить системний характер, тобто охоплює абсолютно всі сфери життя суспільства. В результаті так званої глобалізації світ стає більш взаємопов'язаним та взаємозалежним. Відбувається безпрецедентне прискорення міграційних процесів, переміщення робочої сили між країнами та регіонами. Паралельно відбувається швидкий розвиток туристичної галузі, що також сприяє різноманітним міграціям. Все це є можливим завдяки науково-технічному прогресу, розвитку відповідної інфраструктури, в тому числі транспортної.

На жаль, дані процеси поряд з позитивними аспектами (міжнародне співробітництво, обмін передовим досвідом, прискорення поширення інновацій, зближення культур, тощо) не позбавлені ряду недоліків. До найсуттєвіших недоліків, на нашу думку, варто віднести прискорення поширення інфекційних захворювань у світовому масштабі, виникнення спочатку епідемій, а потім – пандемій, тобто епідемій, які носять глобальний характер. Епідемії та пандемії є небезпечними як для кожного окремого громадянина, так і для цілої країни, прямої загрозою її національній безпеці.

В таких умовах зростає роль та значення державного управління як гаранта національної безпеки. Загалом, державним механізмом гарантування національної безпеки є координація всіх державних та громадських інститутів з метою виявлення та усунення наявних та потенційних внутрішніх та зовнішніх загроз. Захист безпеки особистості, суспільства та держави здійснюється на основі вирішення стратегічних, тактичних та оперативних державних заходів в залежності від того, скільки є часу для попередження небезпеки. Державне управління у сфері національної безпеки характеризується двома ознаками: наявністю окремої особистості (з її правами та свободами) як особливого об'єкту національної безпеки та наявністю суспільства в цілому (з його матеріальними та духовними цінностями). Необхідно перманентно прагнути до завчасного попередження небезпеки, що дозволяє одночасно запобігти як власне певній небезпеці, так і непередбачуваним економічним витратам від неї.

Вчасно попередивши епідемію, держава виграє двояко: по-перше, досягаються соціальні цілі суспільства (впевненіше та безпечніше почувають себе громадяни), по-друге, досягаються економічні цілі (попереджуються вимушені простої та затримки у зв'язку із тимчасовою непрацездатністю частини населення). Зазначимо, що в макроекономічному масштабі збільшення кількості непрацездатних, або, навіть, тимчасово непрацездатних людей працездатного віку призводить до безповоротної втрати частини ВВП, пов'язане із тимчасовим

зменшення кількості працюючих. Окрім того, саме збільшення питомої ваги непрацездатного населення у загальній сукупності населення працездатного віку спричиняє додаткове соціальне навантаження на бюджет, оскільки виникає необхідність виплат по тимчасовій непрацездатності.

Отже, здоров'я нації на теперішній час є стратегічним об'єктом державного управління, складовою національної безпеки країни. Пріоритетною функцією державного управління є забезпечення виконання комплексу заходів щодо збереження здоров'я та запобігання масовим, насамперед інфекційним захворюванням, які у разі набуття некерованого перебігу здатні призвести до значних втрат трудового потенціалу нації через інвалідність та смертність населення. Варто зауважити, що поки що абсолютно зупинити виникнення інфекційних захворювань є неможливим, можна тільки дещо призупинити їх стрімке поширення.

Явища епідемій та пандемій є відомими людству досить давно. Епідемією називається захворюваність тією чи іншою інфекцією, коли ступінь її поширення перевищує зазвичай реєстрований в аналогічний період на даній території. Пандемія (від. гр. “пан” — все, “демос” — народ) — епідемія, що характеризується поширенням інфекційного захворювання на території усієї країни, територію сусідніх держав, а в окремих випадках і багатьох країн світу (наприклад, холера, чума, СНІД, грип). У минулому пандемічне поширення таких інфекційних захворювань як чума, холера, віспа, тиф були спустошливими: здатними забрати від 50 до 100 млн. людських життів по всьому світу. На початку ХХ століття у зв'язку з технічним прогресом (потяги, дирижаблі, швидкісні кораблі) дуже швидко по всій планеті розповсюдилася хвороба, відома як “іспанка”. Точна кількість жертв від неї остаточно не визначена, однак вона затьмарила за своїм масштабом кількість жертв від Першої світової війни. Скоріше за все, зазначена хвороба була грипом групи H1N1.

На теперішній час особливо загрозливими пандемічними інфекційними захворюваннями визнано СНІД, туберкульоз пташиний грип та грип А(H1N1). Зазначені інфекційні захворювання становлять глобальну небезпеку, однак між ними наявна суттєва різниця. СНІД та туберкульоз вважаються соціальними хворобами. Вони викликають перманентну турботу міжнародного співтовариства (є об'єктом постійного опікування Організації Об'єднаних націй), оскільки темпи їх поширення становлять реальну загрозу людському розвитку [4]. Варто зауважити, що рівень захворюваності на дані хвороби у розвинених країнах є значно нижчим, аніж у країнах, що розвиваються. Це пояснюється саме “соціальністю” цих хвороб, тим, що рівень життя, його якість та рівень культури населення розвинених країн є значно вищими, аніж аналогічні показники країн, що розвиваються.

Американський вчений Роббінс класифікував фактори, які суттєво впливають на здоров'я населення. До таких факторів відносяться спосіб життя (до 50 %), навколишнє середовище, біологічні та медичні фактори. Цікаво, що найсуттєвішим фактором є “спосіб життя”.

Спосіб життя як категорія включає в себе такі складові елементи як рівень життя (матеріальна забезпеченість в розрахунку на одну людину), якість життя (ступінь вибору життєзабезпечення відповідно до рівня життя окремих людей), стиль життя (індивідуальні особливості поведінки) та устрій життя (національні, соціокультурні, побутові звичаї).

Отже, пріоритетними державними заходами щодо попередження СНІДУ та туберкульозу є пропаганда здорового способу життя, покращення матеріального становища людей певної країни та удосконалення медичного забезпечення громадян. Завдяки цим заходам можна суттєво призупинити темпи поширення соціальних хвороб.

На відміну від СНІДУ та туберкульозу, грип не є соціальною хворобою. Грип є небезпечним для всіх соціальних прошарків населення, для населення всього світу. Поширюючись повітряно-крапельним шляхом, віруси грипу, по-перше, є надзвичайно контагіозними (заразними), по-друге, дуже швидко мутують (володіють здатністю до постійної антигенної видозміни), що сильно ускладнює завдання попередження грипу. В сучасних умовах пандемічне поширення грипу спричинено, в першу чергу, характером сучасних транспортних засобів, які забезпечують швидке переміщення населення та тісний контакт не тільки між сусідніми країнами, але між різними контентами. Інтенсифікація механізму передачі збудника призводить до зростання частоти та тяжкості епідемій, збільшення частоти мутацій вірусу грипу та одночасної циркуляції декількох його варіантів. Внаслідок інтенсивного зростання захворюваності населення формується колективний імунітет, після чого інтенсивність епідемічного процесу починає скорочуватись.

Варто зауважити, що власне грип не є небезпечною хворобою. Тільки у разі можливих різноманітних ускладнень (пневмоній, менінгітів, отитів, бронхітів тощо) виникають негативні наслідки, аж до смертельних випадків [3].

З огляду на вищезазначене, у плані попередження поширення пандемічних інфекційних захворювань необхідно розробити та застосовувати низку державних заходів щодо протидії цим захворюванням.

У період загострення епідеміологічної ситуації держава повинна діяти прямими методами державного впливу. Стандартними державними заходами в умовах епідемії грипу є контроль забезпечення необхідного температурного режиму у всіх установах та організаціях незалежно від форм власності, дитячих, освітніх, лікувально-профілактичних установах та закладах, житлових приміщеннях у транспорті; введення спеціального

посиленого протиепідемічного режиму у місцях масового скупчення людей; контроль та виявлення випадків можливого завозу вірусу грипу з-за кордону в аеропортах та на вокзалах; проведення дезінфекцій на підприємствах та установах незалежно від форм власності; запровадження карантину у навчальних закладах всіх рівнів, вживання інших заходів протидії поширенню інфекції.

На нашу думку, на теперішній час варто скоординувати зусилля на проведенні запобіжних державних заходів щодо недопущення епідемій. Саме такий підхід дозволить зберегти здоров'я населення, з одного боку, та зекономити кошти, з іншого. Реалізувати це можна, коли ситуація по захворюваності є відносно спокійною, вживаючи непрямі методи державного впливу. На сьогодні профілактика більшості інфекційних хвороб перетворюється на одну з найважливіших функцій державного управління. Для цього важливо формувати у свідомості людей позитивне ставлення до запобіжних заходів щодо протидії поширенню інфекційних захворювань через засоби масової інформації та освітні заклади всіх рівнів: потрібно завчасно проводити роботу з засобами масової інформації щодо висвітлення питань профілактики грипу, різноманітними способами сприяти вакцинації населення. Важливою є організація перманентного контролю з боку установ системи охорони здоров'я, особливо за населенням, яке відноситься до групи ризику (діти, вагітні жінки, люди похилого віку).

Загалом, в Україні на теперішній час важливо сформувавши в суспільній свідомості населення відповідальність за власне здоров'я, постійно відновлювати довіру до лікарів. Під час епідемій грипу варто спонукати людей дотримуватися рекомендацій традиційної медицини, що дозволить не допустити ускладнень. Для запобігання поширенню захворювань на СНІД та туберкульоз потрібно постійно пропагувати здоровий спосіб життя серед населення, заохочувати до проведення регулярних медичних обстежень. Тільки в умовах панування ідеології суспільного здоров'я можливо забезпечити ефективність державних заходів щодо протидії інфекційним захворюванням.

Вище зазначалось, що ключовим фактором, який забезпечує ефективність державних заходів щодо протидії поширенню різноманітних інфекційних захворювань є доступність медичних послуг для населення. Соціальна функція державного управління реалізовується в повній мірі, тільки якщо кожний окремий член суспільства може бути у будь-який час забезпеченим доступними медичними послугами. Однак, нестабільність економічного розвитку України зумовлює певні труднощі щодо реалізації державної соціальної політики, зокрема у галузі охорони здоров'я. В Україні складно реалізуються державні соціальні гарантії у сфері охорони здоров'я не тільки через економічні чинники, але й через наявну кризу галузевого управління, яка поглиблюється. Саме довготривала криза

галузевого управління та відсутність ефективних реформ у медичній сфері суттєво вплинули на формування негативних тенденцій в показниках здоров'я населення України.

Система охорони здоров'я є сферою, якій притаманна певна двоякість. З одного боку, охорона здоров'я є суспільним благом, а з другого – сферою послуг [1]. Якщо говорити про медичну допомогу, то тут діють державні соціальні механізми, а якщо про медичні послуги – ринкові. Згідно статті 49 Конституції України “охороно здоров'я забезпечується державним фінансуванням соціально-економічних, медико-санітарних і оздоровчо-профілактичних програм”. В Конституції також зазначено, що держава сприяє розвитку лікувальних закладів усіх форм власності [2].

Отже, держава має зобов'язання перед населенням щодо надання медичної допомоги, причому безкоштовної. Разом з тим, на теперішній час наявні суттєві недоліки в управлінні державними та комунальними закладами охорони здоров'я. Недостатнє фінансування таких закладів (продовжує здійснюватись за залишковим принципом) гальмує модернізацію державних та комунальних закладів охорони здоров'я, а неадекватна оплата праці у цій сфері призвела до суттєвої тінізації доходів. Зазначені негативні явища викликали недовіру населення до державних та комунальних медичних закладів. Зросло значення приватної медицини, в тому числі страхової. В даному випадку йдеться уже не про надання медичної допомоги, а про надання платних медичних послуг, незалежно від того, хто за них сплачує чим сам пацієнт, чи організація, в якій він працює. Варто відмітити, що приватизація медичної сфери (виникнення платних клінік, поліклінік, пологових будинків, лабораторій) відповідає основним принципам розвитку ринкових відносин та може підвищити ефективність діяльності в даній сфері, прискорити її модернізацію завдяки виникненню конкурентних відносин між різними суб'єктами надання медичних послуг. Однак, в умовах соціально орієнтованої ринкової економіки по-перше, безкоштовна державна медична допомога повинна продовжувати існувати, оскільки це є складовою соціальної функції держави. По-друге приватне медичне обслуговування повинно підлягати постійному державному регулюванню: існувати тільки на основі виданих ліцензій, лікувати у відповідності до стандартів Всесвітньої організації охорони здоров'я та Міністерства охорони здоров'я України.

На наш погляд, на теперішній час настала об'єктивна необхідність масштабної приватизації медичної сфери. Державні інституції повинні забезпечувати загальну охорону громадського здоров'я, здійснювати санітарно-епідеміологічний контроль та надавати медичну допомогу соціально незахищеним верствам населення. Функція безпосереднього надання медичних послуг основній масі українців повинна виконуватись приватною медициною. Тільки у такому випадку можливо зробити дану сферу ефективнішою та відновити довіру до неї.

Висновки. Таким чином, поширення небезпечних пандемічних інфекційних захворювань є нагальною проблемою сучасного розвитку, спричиненою, в тому числі, пожевленим міграційним процесом. Запобігти цим захворюванням та зберегти здоров'я нації є важливими завданнями державного управління, ключовими факторами забезпечення національної безпеки країни. Невиконання цих завдань призводить до часткової, неповної реалізації соціальної функції держави та значних економічних витрат, пов'язаних із тимчасовим збільшенням непрацевдатного населення.

Державні заходи щодо запобігання різним захворюванням можуть бути прямими і непрямими в залежності від епідеміологічної ситуації на певний період, а також від типу захворювань, їх тяжкості, перебігу, наслідків, способів передачі.

Поряд із організацією різноманітних лікувальних та профілактичних заходів важливим завданням держави на теперішній час є формування у суспільній свідомості відповідальності за власне здоров'я серед населення (ідеології суспільного здоров'я), пропагування здорового способу життя та відновлення довіри до лікарів.

В умовах ринкових відносин актуальним є проведення державних заходів щодо часткового реформування сфери охорони здоров'я, розвиток приватної, в тому числі страхової медицини. Це, в першу чергу, дозволить підвищити ефективність даної сфери, модернізувати її та запровадити адекватну оплату праці. Разом з тим, не можна повністю відмовлятися від безкоштовної державної медичної допомоги, оскільки це є складовою конституційно закріпленої соціальної функції держави.

Використані джерела інформації:

1. Карамішев Д.В. Перетворення в системі охорони здоров'я з позиції управлінця і громадянина / Д.В. Карамішев // "Медична газета "Здоров'я України". – 2008 (серпень). – С. 66 – 67.
2. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. – К.: Преса України, 1997. – 80 с.
3. Покровский В.И. Инфекционные болезни и эпидемиология: підруч [для вузов] / [В.И.Покровский, С.Г.Пак, Н.И. Брико, Б.К. Данилкин] // [2-е изд.]. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 816 с.
4. Хожило І.І. Виклики соціально небезпечних хвороб як сфера державно-управлінської діяльності // Державне управління: теорія і практика, 2006. – №1. – Режим доступу до журн.: www.academy.gov.ua

Рецензент: Корецький М.Х., д. держ. упр., професор.